

ב ע"א  
גמרא  
ז  
ח  
ט  
י  
יא  
יב  
יג  
יד  
טו  
טז  
יז  
יח  
יט  
כ

הטאת - נסוגג. סקילה - נמוזל. אי עביד שתי אבות - נסוגג. מיחייב - תרמי מטאות. לא מיחייב אלא חדא מלאכה. אבל תולדה דידה לא מיחייב ולרבי אליעזר דמחייב - דלי עביד אז ותולדה דידה ממייב תרמי מטאות, נמסקת (טו, ח).  
ב גמרא 'מדקתני "אבות" - מפלל דאיפא תולדות. תולדותיהן פיוצא בהן, או לאו פיוצא בהן? גבי שפת תנן: "אבות מלאכות" - מפלל דאיפא תולדות, תולדותיהן פיוצא בהן; לא שנא אב - חטאת, ולא שנא תולדה - חטאת. לא שנא אב סקילה, ולא שנא תולדה - סקילה. ומאי איפא בין אב לתולדה? - נפקא מינה: דאילו עביד בהדי הדדי - מחייב אכל חדא וחדא. ואילו עביד אב ותולדה דידיה - לא מחייב אלא חדא. וילרבי אליעזר, דמחייב אתולדה במקום אב, אמאי קרי ליה אב ואמאי קרי לה תולדה? - הך דהיה במשכן חשיבא - קרי ליה אב, הך דלא הוי במשכן חשיבא - קרי לה תולדה. גבי טומאות תנן: "אבות הטומאות: השרץ, והשכבת זרע,

תוספות  
למצוא חומרא מה שאין בשניהם. דאי משום דכח אחר מעורב בו, ואין חולק לדעתו כמו שורו - אין זה חומרא, מדלא חשיב לה גבי חומר באש מבשור. והא דאמרין לקמן (גב דין ו, א) גבי אבנו וסכינו: מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו, ואין חולק לדעתו - הכי קאמר: מאי שנא אש, שאף על פי שח אחר מעורב בו, ראוי להתחייב בו - משום שהוא ממוקד ושמידתו כו'. ובפיוצא גבי בור הוה מצי למימר: לא הוה הבור שתחילת עשייתו לנזק, פחיתא אלו - ולא חש, לפי שהפסיק באש, ובור לא רצה לשנות קודם אש - דאם כן הוי אתי אש מיניה, דבולחה אתי מבור וחד מהתנן, דאמרין בגמרא (ה, ב). והתנא הארץ להגדיל תורה ויאדיר. וקצת קשה: דמשמע דעונשין ממון מן הדין, ובמלתתני תניא: "כי יפתח... וכי יכרה" אם על הפתיחה חייב, על הפתיחה לא כל שכן! אלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדין. ומיהו, בפרק "הפרה" (בבא קמא מט, ב) דריש ליה לדרשה אחרינא: שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו. או: להביא כורה אחר כורה, שסילק מעשה ראשון (שם טא, א). ועיין תוספות לקמן ד, ב דיבור המתחיל ועדים].  
ולרבי אליעזר אמאי קרי ליה אב - ואם תאמר: ונימא דנפקא מינה לענין התראה, שצריך להתרות אתולדה משום אב דידה, כדאמרין בפרק "תולין" (שבת קלח, א): משמר משום מאי מתרין ביה? רבה אמר: משום בורר, רבי זירא אמר: משום מרקד! ויש לומר, דהכי פריך: משום מאי מתרין ביה שהוא חייב? רבה אמר משום בורר, אבל התרו בו משום מרקד - פטור, דכיון שהוא מתרה בדבר שאין דומה, סבר שמלעיג בו, ופטור. אבל אם התרו בו ואמר: אל תשמר - חייב. ועוד יש לומר: דהוה שמתרין: הך דהוואי במשכן קרי ליה אב, וצריך להתרות התולדה בשמה. ועוד, דנוטע ומבשל אין צריך להתרותו משום אב, ואם התרה משום התולדה - חייב, ואפילו הכי לא חשיב ליה בפרק "כלל גדול".  
הבבא גרסינן: הך דהוואי במשכן חשיבא קרי ליה אב, הך דלא הוואי במשכן חשיבא קרי ליה תולדה - ולפי הך גירסא בא לאפוקי כמה מלאכות שלא הוי חשובין, והיו במשכן, דתולדות נינהו ולא אבות מלאכות, כדאמרין בפרק "במה טומנין" (שבת מט, ב): הם העלו הקרשים מקרקע לעגלה דהיינו הכנסה ומושיט בדיוטא אחת. ואית דגרסי: הך דהוה במשכן וחשיבא - קרי לה אב, הך דלא הוה במשכן ולא חשיבא - קרי לה תולדה. ולפי גירסא זו צריך לומר דבעי תרתני, אבל

ב גמרא תחילה מבררים את פרטי לשון המשנה. מדקתני [מחנה ששנה במשנה] "אבות" מכלל הדברים נשמע דאיכא [שיש] גם תולדות כלומר סוגי נזקים הנובעים ונלמדים מאבות אלה, ויש לשאול: האם תולדותיהן של אבות הנוזקין כיוצא בהן, ויש להם אותו דין עצמו, או לאו כיוצא בהן ודיניהם שונים? ומבררים את הדבר מתוך השוואה לנושאים אחרים שאף בהם קיימים אבות ותולדות. גבי [אצל] שבת תנן [שנינו במשנה]: אבות מלאכות האסורות בשבת מניינם ארבעים חסר אחת. ואף שם מדייקים: אבות - מכלל דאיכא [שיש] תולדות, ושם תולדותיהן כיוצא בהן; לא שנא [שונה] אם עשה אב מלאכה בשגגה, כגון ששכח שיום זה הוא שבת שחייב להביא קרבן חטאת, ולא שנא [שונה] כשעשה בשגגה תולדה של אחת מהמלאכות הללו, שחייב חטאת. וכמו כן, לא שנא [שונה] אם עשה אב מלאכה בשבת במזיד, והיו עדים והתראה - שחייב סקילה, ולא שנא [שונה] אם עשה תולדה במזיד - שחייב סקילה גם כן. ואם כן מאי איכא [מה יש] מה ההבדל בין אב לתולדה? ומשיבים: נפקא מינה [יוצא מזה הברל זה] שאילו עביד [נושה] שתי אבות מלאכה בהדי הדדי [יחד] בשגגה אחת, אי נמי [או גם כן] אם עושה שתי תולדות מאבות שונים בהדי הדדי [יחד] - מחייב אכל חדא וחדא [מתחייב על כל אחת ואחת] קרבן חטאת מיוחד, כי בדיני שבת כל אב מלאכה הוא עבירה בפני עצמה, וחייבים עליו לעצמו. ואילו עביד [עושה] אב מלאכה ותולדה דידיה [של] בשגגה אחת, בלא שנודע לו האיסור בינתיים - לא מחייב [מתחייב] אלא חדא [קרבן חטאת אחד] כי הריהו כמי שחזרו ועושה אותה עבירה עצמה. ושואלים: ולשיטת ר' אליעזר שמחייב שני קרבנות גם אם עושה תולדה במקום (יחד עם) אב שלה, אם כן אמאי קרי ליה [מדוע קורא לו] אב ואמאי קרי [ומדוע קורא] לה תולדה? ומשיבים: יש להסביר לשיטתו כך: הך דהוה [הוה] במשכן מלאכה חשיבא [חשובה] קרי ליה [קורא לה] אב כי את הגדרת המלאכות בשבת למדים מן המלאכות שעשו בהקמת המשכן [וראה ספר שמות פרק לה], הך [זו] שלא הוי [היתה] במשכן חשיבא [חשובה] קרי [קורא] לה תולדה. אם כן למדנו מה היחס בין אבות ותולדות לענין שבת. ומצד שני גבי [אצל] טומאות תנן [שנינו] גם כן אבות ותולדות, אבות הטומאות, הטומאות המפורשות בתורה הם: נבלת השרץ, והשכבת זרע של אדם,

להימנות יחד (גאונים).  
אורה ההלכה  
מכלל דאיכא תולדות מיני נזקים המפורשים בתורה נקראים אבות, והרומים להם נקראים תולדות. (ש"ע שם שפט, יח).  
מלאכות שבת מלאכות שחייבים על עשייתן בשבת יש מהן אבות ויש מהן תולדות. ומנין כל אבות המלאכות ארבעים חסר אחת. (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ו ה"א).  
לא שנא אב וכו' בין שעשה בשבת אחד מאבות המלאכות ובין שעשה תולדה, אם עשה במזיד - חייב כרת, ואם היו עדים והתראה - חייב סקילה. ואם עשה בשוגג - חייב להביא קרבן חטאת. (שם ה"ז).  
דאילו עביד שתי אבות וכו' הערשה כמה אבות מלאכות בשבת בתוך שגגה [ה'עלם] אחת - חייב חטאת על כל אב מלאכה. וכן הערשה תולדות של כמה אבות מלאכה בהעלם אחר [וראה בכ"מ]. אבל הערשה בהעלם אחד אב מלאכה

אמאי קרי ליה אב וכו' ולכאורה היה אפשר לומר בפשטות: שההבדל הוא לענין התראה, שאם עושה אדם תולדה ומתרים בו משום האב שמה לדעת ר' אליעזר לא יתחייב! ויש לומר שאכן, זו היתה השאלה עצמה, כי ברור להם שלדעת ר' אליעזר התולדה חשובה היא כאב, וצריך להתרות בעושה משום התולדה שהוא עשה (תוס' ד"ה ולרבי).  
הך דהוה במשכן חשיבא בתוס' (ד"ה הכי) העירו שיש גם גרסה אחרת: הך דהוה במשכן חשיבא. ההבדל בין הנוסחות הוא האם צריך לשם קריאת מלאכה בשם "אב" שיהיו בה שני התנאים, הן שהיתה במקדש והן שהיא חשובה, או שמא הוא תנאי אחד -

פיונים  
תולדותיהם כיוצא בהם  
כתב הרי"ף כי מאחר שלגבי נזקי קרן יש הבדל בתשלומים בין אם למותר, היה מקום להעלות את השאלה האם יש הבדלים כגון אלה גם בשאר תולדות של אבות הנוזקין. ואף שנראה פשוט כאן שאין התולדות (כמו תולדות הטומאה) דרגה נמוכה יותר, אלא דברים המקבילים בעניינם ובחומרתם לאבות, מכל מקום הוצרך לשאול שמה בכל זאת דומים הם לאבות הטומאה בכך שדבר שאינו מפורש במקרא אין נענשים עליו באותה חומרה (וראה ברא"ש. וראה בספר נחלת ישראל).  
אמאי קרי ליה אב וכו' ולכאורה היה אפשר לומר בפשטות: שההבדל הוא לענין התראה, שאם עושה אדם תולדה ומתרים בו משום האב שמה לדעת ר' אליעזר לא יתחייב! ויש לומר שאכן, זו היתה השאלה עצמה, כי ברור להם שלדעת ר' אליעזר התולדה חשובה היא כאב, וצריך להתרות בעושה משום התולדה שהוא עשה (תוס' ד"ה ולרבי).  
הך דהוה במשכן חשיבא בתוס' (ד"ה הכי) העירו שיש גם גרסה אחרת: הך דהוה במשכן חשיבא. ההבדל בין הנוסחות הוא האם צריך לשם קריאת מלאכה בשם "אב" שיהיו בה שני התנאים, הן שהיתה במקדש והן שהיא חשובה, או שמא הוא תנאי אחד -

ד"ש ס"ח  
ת פ"ו ה"ב  
ש לט. שם  
זכות ב.ב.  
ג.ב. ביצה  
ג.ב. מ.ב.  
ה.ז.א. כ.ב.  
ז.ש.ן. לו.א.  
ז.א. ס.ב.  
ז.א. ק.ג.א.  
ז.ב. זבחיים  
ז.ג. ל.ב.  
ז.ד. כלה

זדה כג.א.  
זחלה פ"א  
ז"ת  
זש בכת"י:  
זי. ובגדים.  
זי. ש בכת"י  
זומר ויעש

וטמא מת (מי שנגע בנמוץ וכו') והטומאה אלה תולדותיהן לאו כיוצא בהן, ואין דין האב ודין התולדה שווים, שאילו אב הטומאה מטמא אדם הנוגע בו, וכן כלים שנגעו בו. ואילו אחד מן התולדות — אבל אדם וכלים — לא מטמא.

מצאנו איפוא כי יש הלכות שבהן דין התולדות שווה לאבות, ויש הלכות שבהן דין התולדות אינו דומה לאבות, ולכן יש לשאול: הכא מאי [כאן בניוקין מה הדין]? אמר רב פפא: כאן אין יחס אחד פשוט של התולדות והאבות, שכן יש מהן שהם כיוצא בהן, ויש מהן לאו כיוצא בהן.

א כדי לברר את דברי רב פפא, מקדימים ברייתא המסבירה בפירוט את אבות הניוקין. תנו רבנן [שנו חכמים]: שלשה אבות נאמרו בשור, כלומר שהשור יכול לגרום לשלושה אבות ניוקין; הקרן שהוא נוגח בה, והשן שהוא אוכל בה, והרגל שהוא דורס ומזיק בה בדרך הילוכו. ומברורים: קרן מנלן [מניין לנו]? דתנו רבנן [ששנו חכמים] בכרייתא על הכתוב "וכי יגח שור את איש או את אשה" (שמות כ"א, כח), אין נגיחה אלא בקרן, וראייה לדבר שנאמר "ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את אדם עד כלותם" (מלכים א' כ"ב, י"א), ואומר עוד הכתוב "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגח"

וטמא מת. תולדותיהן לאו כיוצא בהן; אב — מטמא אדם וכלים, ואילו תולדות — אוכלין ומשקין מטמא, אדם וכלים לא מטמא. הכא מאי? — אמר רב פפא: יש מהן כיוצא בהן, ויש מהן לאו כיוצא בהן. תנו רבנן: שלשה אבות נאמרו בשור: הקרן, והשן, והרגל. קרן מנלן? דתנו רבנן: "כי יגח" — יאין נגיחה אלא קרן, שנאמר "ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את אדם עד כלותם" (מלכים א' כ"ב, י"א), ואומר עוד הכתוב "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגח" (דברים לג, י"ז). על לשון ברייתא זו שואלים מיד: מאי [מה] הצורך בראיה הנוספת של "ואומר"? ומסבירים: היה צורך בראיה נוספת זו, שהיא תשובה לשאלה אפשרית על הראיה מהכתוב שהוכח קודם לכן: וכי תימא [ואם תאמון] דברי תורה מדברי קבלה (מדברי נביאים) לא ילפינן [אין אנו למדין] ולכן אין ללמוד הגדרתה של נגיחה שכתורה מדבר האמור בנביאים כגון זה שבספר מלכים — לכך תא שמע [בוא ושמתן] מן הכתוב בתורה "בכור שורו הדר לו" וכו'. על הצעה זו של שאלה תוהים: והאי מילף הוא [וכי זה לימוד הוא]? והרי אין זה לימוד של הלכה, אלא גילוי מילתא בעלמא [דבר בלבד] הוא שנגיחה בקרן הוא, ובוה הכל מודים שאפשר ללמוד משמעות המלים שכתורה גם מדברי נביאים! אלא כך היתה השאלה האפשרית: מהו דתימא [שתאמון] כי פליג רחמנא [כאשר חילקה התורה] בין דין שור תם שנגח פעם או פעמיים, שמשלם רק חצי נוק, לדינו של שור מועד שנגח שלוש פעמים, שמשלם נוק שלם — הרי הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בקרן תלושה, כגון שהחזיקה הבהמה קרן בין שיניה והחזיקה בה, וכעין הקרניים שעשה צדקיה בן כנענה לעצמו, שנוק כזה הוא בלתי מצוי, והיה מקום לחלק בו בין שור תם למועד, אבל בקרן מחוברת שמזיקה כדרכה — אימא [אמור] שכולה מתחילתה מועדת היא, שדרך השור לנגוח, על כן תא שמע [בוא ושמתן] ממה שנאמר "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגח", שאף בקרן מחוברת נאמרה לשון נגיחה, ואף היא בכלל פרשת "כי יגח".

הטומאה הוא, והנוגע בו הוא אב הטומאה ומטמא אדם וכלים, דהא כתיב "כאשר יגע בו הטמא יטמא" וגו' (במדבר י"ט), והאי קרא בטמא מת כתיב, ומשמע דמטמא אדם, דהא כתיב "והנפש הנוגעת" וגו'. הכא מאי — תולדות דשבת הוי כלבוש, ותולדות דטומאה לא הוי כלבוש. והכא, תולדות דנוקין, מאי? מי אמרינן תולדות כיוצא בהן, לא שנה אב לא שנה תולדה, אס הויק — משלם, או דלמא לא? יש מהן כו' — ולקמן מפרש מילתיה דרב פפא דשמעתי. הקרן — לנגוח. השן — לנכול. רגל — דריסה, לטבור את הכלים. באלה תנגח את אדם בהם עמים יגח — אלמא: נגיחה נקרא. דברי קבלה — נביאים וכווננים. והאי מילף הוא — דתמיה: הא לא גמרינן מדברי קבלה לא מיוצ ולא פטור, אלא גלוי מילתא הוא, דכל היכי דכתיב נגיחה — נקרא הווא! אלא — להכי אינטריק "ואומר", דמיה דתימא: כי חלק רחמנא בין תמה למועד, דבשור תם כתיב "ומלו את כספו" — ללא משלם אלא חצי נוק, ובמועד כתיב "שלם שלם שור תמת השור" — דמשלם נוק שלם — הוי מילי נקרא תלושה, דומיא דקרני נדקיה בן כנענה, וכגון שאלה הנהמה הקרן בין שיניה ונגחה, דהתם ודאי לא משלם תם כוליה נוק, משום דלפין דרכה נקרא, ולא היה לנעלים לשמור מדבר זה. אבל מחוברת — לאורחיה הוא. אימא כולה מועדת היא — אפילו בתמילה, ומשלם נוק שלם. תא שמע — "וקרני ראם" כתיב זה נגיחה, אלמא מחוברת נמי קרי נגיחה. ובתמיה פליג רחמנא בין קרן תמה לקרן מועדת.

### תוספות

**דאילו** אב מטמא אדם וכלים — גרס. ולא גרסינן: אדם ובגדים, שלשון זה משמע: מטמאה אדם לטמא בגדים. ואם תאמר: והרי טמא מת עושה כלי מתכת כיוצא בו, דחבר הרי הוא כחל, אלמא יש מהן כיוצא בהן; ויש לומר: דאכתי אינו עושה כיוצא בו, שאותו כלי מתכת אין עושה כלי מתכת אחר כיוצא בו, כמו שמדקדק רבינו תם בריש מתניתין דאהלות. **תנו רבנן** שלשה אבות — הפסיק בברייתא זו לפרש "תולדותיהן לאו כיוצא בהן" דקאמר רב פפא אחייה.  
**אבל** במחוברת אימא כולה מועדת היא — לשלם נוק שלם אפילו בפעם ראשונה. ואם תאמר: ומהי תיתי? אי מתלושה — דייה כתלושה, אי משאר אבות — חתינח למאן דאמר (בבא קמא ה, ב): קרן עדיפא, דכוונתו להזיק, ואפילו קרן אתי, וכדמפרש רבינו תם לקמן דהיינו למאן דאמר פלגא נוקא ממונא, דאית ליה סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי. אבל למאן דאמר פלגא נוקא קנסא, דאית ליה סתם שוורים בחזקת שימור קיימי — לא אתיאי קרן מכולהו, כדאמרינן לקמן (שם): כי שדית בור בינייהו — אתי כולהו, לבר מקרן, דאיכא למיפרך: שכן מועדין מתחילתן. פירוש: דרכן להזיק, מה שאין כן בקרן, דבחזקת שימור קיימי! ויש לומר: דלמאן דאמר

(שהרי הקרן עשויה מתחילתה לשם נגיחה), וכשם שהרגל מועדת מתחילתה כך תהא הקרן מועדת (וכאשר יבואר להלן, שבבבלי חיים טורפים נשיכתם אינה בגדר "קרן", והם מועדים מתחילתם). ושאל הרשב"א: מפני מה לא נאמר שאם לא היה מתפרש דבר לענין קרן מחוברת היתה נחשבת דווקא כתמה? שהרי אנו באים להוציא ממון מבעליו בלא הוכחה ברורה; ותירץ כי לענין ספק, הרי ניוקין דינם כאיסורים — להחמיר. ועוד כתב כי קל וחומר הוא שאנו לומדים כן, ואף, שבמכילתא מצאנו דברים אחרים שאין עונשים בממון מן הדין אלמא על פי ראייה מפורשת בכתוב, הרי שם מדובר בנוקים בלתי רגילים, אבל בדרך כלל אפשר ללמוד מן הדין. אבל מדברי התוס' (ראה לעיל ב, ובגליון השי"ס שם) משמע כי אכן נחלקו דיברי המכילתא והבבלי.  
תא שמע בכור שורו וכו' ומכל מקום צריך גם את הכתוב הראשון שדובר בצדקה בן כנענה, ללמדנו שאף נוקי קרן תלושה הם בגדר נוקי קרן. שלולא כתוב זה היינו אומרים שאין זה כלל מדרך הבהמה לעשות, והוא בגדר "משונה" בכל פעם שהיא עושה כן (ראה מאירי ועוד).

### אורה ההלכה

טמא מת כל הנטמא מחמת המת טומאת שבעה, בין אדם בין כלים, הוא הנקרא

**עיונים**  
וטמא מת ויש דרגות טומאות חמורות מאלה, כגון המת עצמו שהוא "אבי אבות הטומאה", ונתפרשו בהמשך הפרק הראשון של מסכת כלים, ולא הובאה כאן אלא תחילתו, שנוכר בהו"ש "אבות". וראה ברש"י ועוד.  
תולדותיהן לאו כיוצא בהן כבר העירו ראשונים שיש יוצא מן הכלל — חרב (או כלי מתכת אחר) שנגע במת, שהוא מטמא כמות עצמו. אבל כבר ביאר ר"ת (מובא בתוס' ד"ה דאילו) שאף החרב אינה מטמאה כיוצא בה, שכן אינה לגמרי כמות עצמו, כי כאשר היא נוגעת בחרב אחרת אין השניה נעשית גם היא "אבי אבות הטומאה". ויש שכתב כי בגלל יוצא מן הכלל אחד לא היה מקום לשנות את ההלכה הכללית שתולדות הטומאה אינן כטומאה עצמה. וראה גליון בשטמ"ק.  
שלשה אבות נאמרו בשור כתב הרשב"א שכאן אין הכוונה ל"שור" הנוכח במשנתנו (שלדעת שמואל, להלן, הוא אב הניוקין רגל), אלא למין שור בכלל, שיכול להזיק בשלושה מיני הזיק אלה.  
דברי תורה מדברי קבלה וכו' הטעם שנקראו דברי הנביאים ידברי קבלה, יש מפרשים משום שקיבלו את נבואתם מכוחו של משה רבינו (שהוא "אב לנביאים", וכמבואר במסכת אבות), או שיש לקרוא קבלה, שעיקר דברי הנביאים הם שהם קובלים ומתלוננים על התנהגותם של בני ישראל. וסיבת הדבר שאין למיוד דברי תורה מדברי נביאים היא משום שלאחר נתינת התורה אין רשות לנביא לחדש ולשנות כל דבר מכוון

ולמאן דאמר כו' - לא איתפרש היכא. להלכותיהן - למה  
 שם מה שאלן צוה. לפוטרו ברשות הרבים - דכתיב צוה  
 יונקע בשדה אחר - ללא חייבין אלא צרעות הניזק. פלוגתא דרבי  
 יהודה ורבנן לקמן בשליה פרק "שור שנגח את הפרה". ודרשה דצור  
 צעני דכדי נסכי לה, דהא  
 איצטריכא ליה למיכתב דהא  
 תרי מיניהו לא נפק, דכולו  
 דרכן לילך ולהזיק, לנר מצור. אלא  
 דרשי דרשי להכות האחרים נקט  
 לה נמי. לפטור בו את האדם  
 - כדרשין: שור ולא אדם. אדם  
 - להכי כתביה רחמנא. לחייבו  
 בארבעה דברים - לער ריפוי  
 צנה וצטת, מה שאין כן בכל הני  
 לפטור בו את הטמון - שאם  
 היו צדים טמונים צדיק - פטור  
 המבעה, דכתיב ציה (שמות כג)  
 "אם והקמה", ודרשין בשליה  
 "הכנס לאן לדי" (צנא קמא  
 פ"ב) ודרשין קמה צנאי - אף כל  
 גוה, לאפוקי טמון ללא. מה שאין כן בשור וצור ומצעה. ורבי יהודה  
 קא פליג הכס.

שפן מועדין מתחילתן. ולמאן דאמר: אדרבה, קרן  
 עדיפא בשפונותו להזיק - אפילו קרן נמי אתיא.  
 אלא למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? להלכותיהן:  
 קרן - לחלק בין תפא למועדת; ישן ורגל -  
 לפוטרו ברשות הרבים; יבור - לפטור בו את  
 הפלים. והלרבי יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור  
 - לפטור בו את האדם; אדם - לחייבו בארבעה  
 דברים; אש - לפטור בו את הטמון. והלרבי  
 יהודה דמחייב על נזקי טמון באש, לאתויי מאי?

ב.  
ג.  
מכי  
ד.  
היי  
היי  
מכי  
ה.  
ירוש  
היי  
ו.  
ירוש  
טוט  
ביק  
דרש  
ז.

להלו  
ובמל  
להלו

שכן מועדין שדרכם להזיק מתחילתן. ואילו בנזק קרן, מתחילה השור  
 הוא תם, ורק לאחר שהעידו בו שחזר והזיק כמה פעמים נעשה מועד.  
 ועוד, למאן דאמר (ולדעת מי שאומר) אדרבה, קרן עדיפא (עדיפה)  
 והחייב בתשלום עבורה כרוך יותר, אף שאינה מועדת מתחילתה לפי  
 שכוונתו להזיק, אם כן אפילו קרן  
 נמי אתיא (גם כן באה) יכולה  
 להילמד משאר אבות. ושואלים:  
 אלא אם כן, שיכולה היתה התורה  
 לכתוב רק אב נזיקין אחד ובור, ואת  
 חובת התשלום בשאר אבות הנזיקין  
 אפשר ללמוד מהם בדרך "מה הצד",  
 למאי הלכתא כתבינהו רחמנא  
 [קמה לצורך איזו הלכה כתבתם  
 התורה]? ומשיבים: הרי זה  
 להלכותיהן שאף שאינם צריכים  
 להיכתב ללמדנו את עצם חובת  
 התשלום על נזקים אלה, מכל מקום  
 נחוץ הדבר כדי לפרט את ההלכות  
 המיוחדות לכל אב נזיקין, לפי  
 שהלכות אלה שונות בכל אחד  
 מאבות הנזיקין, שבכל אב יש דינים נבדלים. קרן נכתבה - כדי לחלק  
 בה בין תמה למועדת, שן ורגל נכתבו - כדי לפטור בו את הכלים שאין בעל הבור  
 הרבים, בור נכתב - כדי לפטור בו את הכלים שאין בעל הבור  
 חייב באחריות על כלים שנפלו לבור ונשברו בו. ושואלים: ולשיטת ר'  
 יהודה שמחייב אף על נזקי כלים בבור, מדוע נכתב דין בור?  
 ומשיבים: לפטור בו את האדם, שאף ר' יהודה מודה שאין בעל הבור  
 חייב בתשלומים על מות אדם שנפל לבור, שכן אדם יכול להיזהר, ולכן  
 נכתב אב נזיקין זה לעצמו. ומדוע נכתב אב הנזיקין אדם (שהוא לדעת  
 רב "מבעה" שבמשנה) - כדי לחייבו בארבעה דברים נוסף לתשלום  
 עצם הנזק, והם: צער, ריפוי, בושת, ושבת. ואש נכתבה כי יש בה הלכה  
 מיוחדת - לפטור בו את הטמון. שלדעת רוב החכמים, אם היה דבר  
 טמון בתוך הקמה (או שאר דברים שנשרפו), באופן שאין מקום להניח  
 שהוא מצוי שם, אם כילתה אותו האש - אין המזיק חייב לשלם.  
 ושואלים: ולדעת ר' יהודה שמחייב אף על נזקי טמון באש, לאתויי  
 מאי [להביא. להוסיף את הוה] איזו הלכה מיוחדת, נתפרט אב נזיקין זה?  
 לא אתי מבעלי חיים אלא מחד מינייהו ובור, דפטר בו את הכלים.

תוספות

שכן מועדין וכו' - אין לפרש שמשלמין נזק שלם - דאם כן קרן נמי  
 אתיא, כיון דלא כתיב. אלא מפרש רבינו תם: דמועדין מתחילתן -  
 היינו שדרכן להזיק, מה שאין כן בקרן - דסתם שורים בחזקת שימור  
 קיימין למאן דאמר פלגא דניזקא קנסא. ולמאן דאמר אדרבה קרן עדיפא  
 - היינו למאן דאמר דפלגא ניוקא ממוטא, שדרכו להזיק ולא קיימי בחזקת  
 שימור. ולא כמו שפירש הקונטרס דלא איתפרש היכא.

(עליון): להלכותיהן הוה מצי למימר דכולהו איצטריך למיכתב, דאי לא  
 כתיב אלא הוה נפקא מחד מהתך ובור - הוה פטרי בהו כלים. ואי  
 ילף מחד מהתך ומאש - הוה פטרי בהו טמון. ומתניתין לא קתני אלא  
 להגדיל תורה ויאדיר.

בור לפטור בו את הכלים - אגב אורחיה נקטיה, דבור לא אתי מכולהו.  
 אש לפטור בו את הטמון - הוה מצי למימר: לחייב בו את הכלים. דאש

עיונים

שכן מועדין מתחילתן ר"ת (מובא בתוס' ובכמה ראשונים) מסביר שאין הכוונה כאן  
 לומר שהשאר מועדים מתחילתם ומשלמים נזק שלם, ואילו בקרן יש חילוק בין תם  
 למועד, שהתם משלם רק חצי נזק, כי דבר זה אינו שייך לעצם הידיעה שיש אב נזיקין  
 של קרן. ומשום כך הוא מפרש שהכוונה היא ששאר אבות נזיקין דרכם מתחילה להזיק,  
 ורק להביא בחשבון שיוזיק, מה שאין כן בקרן, משום שסתם שורים הם בחזקת שימור.  
 ולמאן דאמר קרן עדיפא רשי כתב שבאן מצוטטת אימרה שלא נודע מקורה  
 הראשון: אלא שאף שנמצא לכך מקור מוגדר יש כאן קושי מימי, והוא. שהרי עדיין  
 יש צד קל בקרן שאינה מועדת מתחילתה. ואכן ר"ת (בתוס' ד"ה שכן) מסביר לשיטתו  
 כי הדברים מתייחסים למחלוקת ביחס לתשלום חצי נזק, התלויה במחלוקת אם סתם  
 שוריהם הם בחזקת שימור, שאין דרכם להזיק, או באמת דרך השור להזיק ואם כן אף  
 הזרן היא בכלל הימערין מתחילתן. הראב"ד והגרי"א בהגהותיו כתבו שהדברים  
 מתייחסים למה שנאמר בדף ד,א בבירור שיטת רב יהודה, ששם משתמשים בנימוק זה  
 שקר חמורה משום שדרכה להזיק. וביאר בהגלת הד' כי לדעה זו צד החומרה שיש  
 בכוונתה להזיק עולה כל צד אחר של חומרה (וראה במאירי הנ"ל). ואילו המאירי כתב  
 שדברים אלה מתייחסים לשיטת ר' טרפון הסבור שקרן בחצר הניזק משלמת בכל מקרה  
 נזק שלם, משמע שלדעתו דרך השור להזיק.  
 אלא למאי הלכתא וכו' רבא פטר על ידי כך את השאלה שעמדה בפני המשנה  
 מפני מה הצרכו כל אבות הנזיקין להיכתב. אבל לכאורה נשאה שאלה לגבי המשנה  
 עצמה, שאם אכן יש דרך ללמוד את האבות בדרך "מה הצד", אם כן מה טעם היה  
 לכתוב הוכחה לגבי אותם אופנים שאי אפשר ללמוד מהם? וביעה זו עצמה נידונה  
 בירושלמי, ושם אמרו (בלשון אחרת) שדבר זה נעשה רק לשם יגידול תורה (ראה תוס'  
 ד"ה להלכותיהן), כלומר לשם עיסוק ועיון בתורה, ולהראות כמה הדברים צריכים  
 ללמוד כזה. אבל בעצם לא הצרכו. וראה בשטמ"ק שהביא מי שהסביר כי עיקר דברי  
 המשנה בא לומר שאנו למדים כל מיני נזיקין מארבעה אבות הכתובים בתורה, שכולם  
 למדים מן הצד השווה שיש באבות אלה.  
 בור פטור בו וכו' כבר העירו ראשונים (ראה הדברים בקיצור רב בתוס' ד"ה בור)  
 שכבר הוכחנו שהבור התורן להיכתב בכל מקרה, משום שאי אפשר היה ללמוד משאר  
 אבות נזיקין, שהרי אין דרכו לילך ולהזיק, ואם כן לא רק פטרי דינו אלא עצם היותו  
 אב נזיקין היה צריך להיכתב. אלא שהובאו הדברים בדרך אגב, לומר שבכל אחד

מאבות הנזיקין יש דינים המיוחדים רק לו לבדו (רשבי"א).  
 לחייבו בארבעה דברים בדרך כלל אומרים שאדם המזיק אדם חייב בחמשה דברים,  
 אלא שכאן מורכב רק בארבעה נטפים. כי חיוב נזק שיש באדם אינו צריך ללמוד  
 מיוחד, שהרי הוא הדין לכל אבות הנזיקין. אלא שאדם המזיק יש בו מיוחד שצריך  
 להוסיף עוד תשלומים עבור נזקים צדיים מסוגים שונים (שטמ"ק).  
 אורח ההלכה  
 שכן מועדין מתחילתן כל אבות הנזיקין וכל תולדותיהם מועדים הם מתחילתם,  
 חוץ מקרן ותולדותיה שהם תמים בתחילה עד שיעודו. (רמב"ם שם פ"ב ה"א).  
 קרן לחלק בין תמה למועדת חמשה מיני נזקים בכללים בגדר קרן, ואם היתה  
 בהמה תמה - אין בעליה משלם אלא חצי נזק, ורק לאחר שהועדה הבהמה משלם  
 נזק שלם. (רמב"ם שם פ"א ה"ה. שריע שם שפ"ט, ו. שם ט).  
 שן ורגל לפוטרו ברשות הרבים על נזקי שן ורגל של בהמה אין בעליה חייב אלא  
 אם כן הויקה ברשות הניזק, אבל ברשות הרבים - פטור. (רמב"ם שם פ"א ה"ח. שריע  
 שם שפ"ט, טו).  
 לפטור בו את הכלים כלים שנפלו לבור והזיקו או נשתברו - פטור בעל הבור.  
 (רמב"ם שם פ"ג ה"א. שריע שם ת"י, כא).  
 לפטור בו את האדם מפי השמועה למדו שאין בעל הבור חייב לא על האדם ולא  
 על הכלים. ולפיכך אם נפל אדם לתוך הבור ומת, בין שהיה בן חורין או עבד, ואפילו  
 היה טומא או שנפל בלילה - בעל הבור פטור. (רמב"ם שם הלכות נזקי ממון פ"ג  
 ה"א. שם פ"ב ה"ט. שריע שם ת"י, כ).  
 לחייבו בארבעה דברים החובל בחיבור משלם לו, מלבד הנזק, גם צער וריפוי ושבת  
 ובושת, אם היו שייכים בהזיק זה שהזיקו. (רמב"ם שם הלכות חובל ומזיק פ"א ה"א.  
 שריע שם ת"י, ג).  
 אש לפטור בו את הטמון המדליק בתוך שלו ויצאה האש לשרה חבירו ושרפה שם  
 גדיש - אפילו היו טמונים בו דברים שדרכם להיות בגדיש, כגון מוריגים וכלי הבקר  
 - הרי זה פטור מלשלם. אבל אם הדליק בתוך שדה חבירו חייב על דברים שדרך  
 לטוננם בגדיש, ואינו פטור אלא על כלים שאין דרך לטוננם שם. (רמב"ם ספר נזיקין  
 הלכות נזקי ממון פ"ד ה"ח ה"ט. שריע ח"מ ת"ח, יג).

ית הש"ס  
 ית ב.ב. ירושלמי  
 ח"ב. שם שקלים  
 מכילתא דרשב"י  
 ה.  
 נא דרשב"י שם.  
 וראה מכילתא  
 ה.  
 נא דרשב"י שם.  
 יתא שם כא, לג.  
 זא שם כב, ח.  
 ט.ב. וראה  
 ב"ק פ"א א.  
 ישב"י שם כב, ד.

רסות

זשור... לא תרי  
 ירושלמי ובכמה  
 נ השור... לא

ין בו יש בתני  
 אש שאין בת.  
 גליך יש במקורות  
 ומונד ושמירתן

**א משנה** אלו הם ארבעה אבות (סוגים עיקריים) של נזיקין: השור, והבור, והמבעה (שנחלקו אמוראים בגמרא בהגדרתו), וההבער (אש). ואף שכולם הזיקו, אינם דומים בפרטיהם זה לזה ואין ללמוד זה מזה. כי לא הרי (אינו דומה) השור כהרי המבעה, ולא הרי המבעה כהרי השור, ולא זה וזה שהצד השווה שבהם שיש בהן רוח חיים, כהרי האש ("ההבער") שאין בו רוח חיים, ולא זה וזה השור והמבעה והאש, שהצד השווה שבהם שדרכן לילך ולהזיק, כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק אלא הניזקים הם ההולכים ונתקלים בו. הצד השווה שבהן, בכל אבות הנזיקין - שדרכן להזיק, ושמירתן מוטלת עליך או משום שהדבר המזיק שייך לו, או משום שיצר את הדבר שגורם לנזק, וכשהזיק - חב (חייב) המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ - מן המוכחר בקרקעותיו.

**משנה** ארבעה אבות נזיקין - "אלה הן, ובגמרא מפרש הי ניהו ת כדל עין כחזין נפרשה קדן נמשנה, דפרש נטר. מבעה - מפרש נגמרא. הבער -



כהרי  
 רחמנא  
 ואמטו  
 נקט נר  
 להו כס  
 משוס ד  
 וזה שיש  
 טו רוח  
 דהא רש  
 לשימיה  
 מחזריה  
 הרי" ד  
 רוח חי  
 הוה אק  
 - א  
 הצד ה  
 לאמרי  
 מעדיית

"אבות נזיקין: השור, והבור, והמבעה, וההבער. לא הרי השור פהרי המבעה, ולא הרי המבעה פהרי השור. יולא זה וזה שיש פהן רוח חיים, פהרי האש שאין בו רוח חיים. יולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק, פהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק. הציד השווה שבהן - שדרכן להזיק, ושמירתן מוטלת עליך או משום שהדבר המזיק שייך לו, או משום שיצר את הדבר שגורם לנזק, וכשהזיק - חב (חייב) המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ - מן המוכחר בקרקעותיו. ושמירתן עליך, יוכשהזיק - חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

תוספות

ארבעה אבות נזיקין - אית דוכתא דלא תני "חין", כמו חכא, ובגמרא גבי שלש עשרה אבות נזיקין, ובי"ארבעה מ אית דוכתא דקתני "חין", כדקתני: ארבעה שומרין חן (שבועות מט,א), וארבעה ראשי שנים חן (ראש השנה ב,א) לא קאמר "ארבעה אבות נזיקין חין", כדקתני "ארבעה ראשי שנים חין" ויש לומר: שלא בא אלא לחגיד: ארבע אבות וקצת קשה: דבגמרא מוכח דנחית תנא למניינא, מדפרין: ותנא דידן מאי טעמא לא תני חני. לכך יש לומר: דיש מקום בי"ארבעה מחוסרי כפרה". עד כאן).

השור והבור - פירש בקונטרס: כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה. ואף על גב דלמאן דאמר תנא שור לרגלו - נפקא לן מ"יושלח את בעירה" דכתיב בתר בור, מכל מקום שם שור כתיב קודם בפרשה, דחיינו נגיחה דקרו. אף על גב דלבתר חבערה כתיב, בפרשת אמור, "מכה בחמה ושלמנח" דחיינו אדם דאזיק שור - לא חש לשנותו כ כד, ושנאו כסדר "לא הרי" דסיפא, שמבעה קודם לחבער. ורבינו תם פירש: דשם אדם כתיב בפרשה קודם, "כי יגנוב וזיקין דקתני לה בברייתא בגמרא.

לא הרי השור כהרי המבעה - פירוש: אין קולתו של שור כקולתו של מבעה, כדמפרש לקמן בגמרא. למאן דאמר ח - משום דשור כוונתו לחזיק, ומבעה אין כוונתו לחזיק. ולפיכך, אי כתב רחמנא שור - לא אתי מבעה מיניה, כשאר מקומות שבתלמוד "לא ראי זה", דהתם פירושו: אין חומרא של זה כחומרא של זה, ולכך אין החומרות גורמן שבתן גורם הדין. ושינה כאן התלמוד פירושו. מבשאר מקומות, משום דחזכיר החמור תחילה ב"לא זה וזה ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש - גבי שור ומבעה לא הוצרך לפרש החומרא כי חכא, משום דחד מחז שאין בחבירו. וחא דלא תני חכא "לא הרי האש כהרי השור ומבעה", כדקתני לעיל "לא הרי המבעה כהרי ח

עיונים

אבות נקראים סוגי הנזקים המפורשים בתורה (וכאשר יבאר להלן בגמרא), ולהלן יפורש שיש נזקים כדומה לאלה, שאינם נזכרים בגמרא. אלא הם נובעים מכל אחד מן האבות הללו (רש"י).  
 נזיקין לשון "נזיקין" אינה ברורה, שהרי ראוי היה לקרוא להם "מזיקים". והסבירו את הדבר בדרכים שונות. יש אומרים שאין קוראים להם "מזיקים" משום שבעיקר אין קיומם של אבות נזיקין אלא משום שהם נזכרים בתורה. ויש אומרים שהם נקראים "מזיקים" משום שהם נזכרים בתורה. ויש אומרים שהם נקראים "מזיקים" משום שהם נזכרים בתורה. ויש אומרים שהם נקראים "מזיקים" משום שהם נזכרים בתורה.